

YEŞRUTİYYE

(البشرطية)

Şazeliyye-Derkâviyye tarikatının
Ali Nüreddin b. Muhammed
el-Yeşrutî'ye
(ö. 1316/1899)
nisbet edilen bir kolu
(bk. DERKÂVİYYE; YEŞRUTÎ).

YETİM

(اليتيم)

Sözlükte “yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamındaki **yütüm** kökünden türeyen **yetim** kelimesi çeşitli nesnelere tekliğini ifade eder. Meselâ benzeri zor bulunan ve sedeften tek çıkan iri inci tanesine “dürr-i yetim”, öncesinde ve sonrasında şiir olmayan tek beyte “beyt-i yetim” denir. Bu anlamdan hareketle babası ölmüş çocuğa da yetim (çoğulu eytâm, yetâmâ) adı verilir. “Yütüm”ün asıl mânasının bir çocuğun babasını kaybetmesi olduğu ve tek başına kalma mânasının buradan geldiği şeklinde ikinci bir görüş de vardır (*Lisânü'l-‘Arab*, “ytm” md.). Bir hadiste yetimin zayıflığına işaret edilmiştir (İbn Mâce, “Edeb”, 6). Babasını kaybeden küçük büyük herkese (sözlük anlamı bakımından) yetim denilebilirse de fıkhîta yetim henüz bulûğ çağına ermemiş çocuklar hakkında kullanılır. Bir hadiste de bulûğ çağından sonra yetimliğin kalkacağı belirtilmiştir (Ebû Dâvûd, “Veşâyâ”, 9). Çocuğun nafakasını temin etme, haklarını koruma ve onu yetiştirmede babanın daha çok rolü bulunduğu için yetimlik özellikle babaya bağlanmıştır (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “ytm” md.). Arapça’da annesini kaybeden çocuk için **aciyy**, hem annesini hem babasını kaybeden çocuk için **latim** kelimeleri varsa da gerek konuşma dilinde gerekse yazılı metinlerde yetim bütün bu durumları ifade etmektedir. Günümüzde bazı Arap ülkelerinin mevzuatında yetim, anne ve babasından her ikisini veya birini kaybeden yahut babası veya hem annesi hem babası bilinmeyen çocukları ifade eder (Abdullah b. Nâsir b. Abdullah es-Sedhân, s. 50). Bazı İslâm ülkelerinde ebeveynin birinin kaybolması, çocuğu terketmesi yahut boşanma sonucu ondan uzaklaşması gibi sebeplerle ortaya çıkan hükmi yetimlik de yetim tanımı içerisinde görülmektedir. Babaları ölmüş olan çocuklara bulûğ çağına girdikten sonra da mecazen yetim denilebilir. Nitekim müşrikler Hz. Muhammed’e küçümsemek amacıyla “Ebû Tâlib’in yetimi” derlerdi. Ay-

rica evlendirilirken kendisine danışılması gerektiğini bildiren bir hadiste babasını küçük yaşta kaybeden yetişkin kız için “yetim” lafzı kullanılmıştır (Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23, 25). Türkçe’de yetim kelimesi genelde babası ölmüş çocuğu ifade etse de bazı yerlerde Arapça’da olduğu gibi geniş bir kullanıma sahiptir. Sadece annesini veya hem annesini hem babasını kaybeden çocuğa daha çok öksüz denilir.

Câhiliye döneminde kabileler arası savaşlarda ve yıllarca süren kan davalarında ölenler arkalarında çok sayıda yetim bırakıyordu. Arap yarımadasında kızlara, eli silâh tutmayan çocuklara, yaşlılara ve kadınlara genellikle miras hakkı tanınmaz, yetimlere de babalarından kalan mal verilmezdi. Bazı yetim kızlar vasileri tarafından evlendirilerek mehirlerine el konur, bazan da vasileri sırf mallarına sahip olmak için onlarla evlenirdi. Kur’an’da yirmi iki âyette yetimlerle ilgili meselelere temas edilmiş ve yetimlere karşı iyi davranılması emredilmiştir. Bu husus Allah’a iman ve ibadet yanında anılmış (el-Bakara 2/177; en-Nisâ 4/36), yetimlerin itilip kılınması ve onlara karşı ilgisiz davranılması kınanmış (el-Fecr 89/17; el-Mâûn 107/2), yetimlerin küçümsemek kendilerine kötü muamelede bulunulması yasaklanmıştır (ed-Duhâ 93/9). Müminler muhtaç durumdaki yetimleri doyurmaya, onları malî yönden desteklemeye ve yaşam şartlarını düzeltmeye teşvik edilmiştir (el-Bakara 2/215, 220; en-Nisâ 4/8; el-İnsân 76/8; el-Beled 90/15). Medine döneminde devlet gelirlerinden ganimet ve fey içinde yetimlerin hakkı olduğu bildirilmiş, bu hakkın ödemesine gelirlerin harcama kalemleri arasında yer verilmiştir (el-Enfâl 8/41; el-Haşr 59/7). Yetimlere adaletle davranılması, özellikle mallarını ele geçirmek amacıyla yetim kızlarla evlenip haksızlık yapılması, evlendirilen yetim kızların mehirlerine el konulmaması (en-Nisâ 4/3, 127), yetimlerin mallarının en güzel şekilde korunup yönetilmesi (el-En’âm 6/152; el-İsrâ 17/34), büyüdüklerinde mallarının geciktirilmeden kendilerine teslim edilmesi ve teslim sırasında şahit bulundurulması hususu (en-Nisâ 4/6) Kur’an’da yetim haklarına dair temel prensiplerdir. Yetim malı yemek büyük günahlardan sayılmış, haksız yere yetim malı yiyenlerin şiddetli azap görecekları bildirilmiş, yetimin veli ve vasilerine ancak fakir olmaları durumunda onun malından belli ölçüde faydalanma izni verilmiştir (en-Nisâ 4/2, 6, 10).

Yetimliği bizzat yaşamış olan Hz. Peygamber birçok hadisinde yetimlerin hu-

kuku üzerinde hassasiyetle durmuştur. Resûl-i Ekrem’in, “Allahım! Ben yetimin ve kadının, bu iki zayıf insanın hakkını ihlâl etmekten insanları şiddetle sakındırıyorum” dediği (İbn Mâce, “Edeb”, 6), bir defasında şahadet parmağı ile orta parmağını birleştirerek, “Yetimi koruyup gözetilen cennette böyle yan yana olacağız” buyurduğu nakledilir. Resûlullah ayrıca Allah rızası için yetimin başını okşayan kimseye elinin dokunduğu her saç teli kadar sevap verileceğini bildirmiş (*Müsned*, V, 250; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 121), yetimlere ait malların ticaret yoluyla arttırılmasını istemiştir (Tirmizî, “Zekât”, 15). Öte yandan yetim malı yemenin insanı helâke sürükleyen yedi büyük günahın biri olduğu belirtilmiş, müminlerin bundan şiddetle kaçınması gerektiği vurgulanmıştır (Bu-hârî, “Veşâyâ”, 23). Yetim malının idaresi kişiye ağır bir sorumluluk yüklediğinden, Hz. Peygamber’in bu sorumluluğu taşımaya ehil görmediği Ebû Zerr’e yetim malının idaresini üstlenmemesini tavsiye ettiği nakledilir (Nesâî, “Veşâyâ”, 10).

Hükümler. Fakihler, yetimleri himaye edip yetiştirmeyi farz-ı kifâye olarak kademelî biçimde toplumun görevleri arasında saymıştır. Bu husus öncelikle mahremi olan yakın akrabaların sorumluluğundadır. Bunların yokluğunda veya sorumluluklarını yerine getirememeleri durumunda sorumluluk diğer müslümanlara geçer. Devlet başkanının, velisi olmayanların velisi olduğu yolundaki genel kurala göre (Tirmizî, “Nikâh”, 15; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 19; İbn Mâce, “Nikâh”, 15) bu vazifenin devlet tarafından veya devlet denetiminde koruyucu ailelerle ya da kurumlarla yerine getirilmesi gerekir. Yönetim boşluğu halinde çocuğu bulunduğu beldedeki müslümanlar sorumlu olur. Anne ve babaları müslüman olsun olmasın yetim çocukların terkedilmemesi ve kötü niyetli kişilerin eline bırakılmaması istenmiştir. Yetimin bakımı ve yetiştirilmesinin gerektirdiği masraflar kendi malından, malı yoksa yakın akrabaları tarafından, onların da gücü yetmezse devletçe yahut belli vakıfların geliyile karşılanır (ayrıca bk. HİDÂNE; LAKÎT).

Fıkhîta kişilerin vücûb ve edâ ehliyeti açısından geliştirilen doktrin aynı zamanda yetimlerin hukukunu da koruyucu bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple yetime miras, vasiyet ve vakıf gibi yollarla intikal eden mallar kendisine verilmeyip, velî, vâsî veya hâkim tarafından idare edilir. Hanefî ve Mâlikî hukukçularına göre yetimin temyiz çağından önceki bütün tasarruf-

YETİM

ları hükümsüzdür. Temyiz çağına girdikten sonra yapacağı sözlü tasarruflar mahiyetlerine göre değişir. Eğer hibe ve sadaka gibi yetimin sırf yararına ise kanunî temsilcilerin icâzetine ihtiyaç duymadan sahih ve nâfiz olur. Eğer tasarruf hibe etme, sadaka veya borç verme şeklinde yetimin sırf zararına ise kanunî temsilcisi icâzet verse de hükümsüzdür. Yetimin alım satım, kiraya verme, kiralama ve şirket kurma gibi hem yarar hem zarar ihtimali bulunan tasarrufları askıdadır; kanunî temsilcisi icâzet verirse geçerli, vermezse geçersiz olur. Hanbelî ve Şâfiî hukukçularına göre henüz bulûğa ermemiş çocuğun temyiz çağından önceki ve sonraki bütün malî tasarrufları hükümsüzdür (bk. VELÂYET). Yetimin haksız fiilleri sonucu meydana gelen zarar, yetimliğin rüşd ile sona erip edâ ehliyetindeki kısıtlılığın kalkması beklenmeden, varsa onun malından karşılanır; çünkü tazmin sorumluluğu edâ ehliyetine değil vücûd ehliyetine dayanır ve kişi, doğduğu andan itibaren kendisini borçlanmaya elverişli kılan tam vücûd ehliyetine sahiptir. Yetimin bulûğa ermesi ve fikrî olgunluk (rüşd) seviyesine ulaşması halinde malî kendisine teslim edilir ve bundan sonraki tasarrufları geçerli olur. Bulûğ çağına ermeden görülebilecek rüşd emareleri dikkate alınmadığı gibi yetim bulûğa erdiği halde malını yönetme konusunda yeterli dirayete sahip değilse ve gerekli zihni gelişmişliği gösteremezse yine malî teslim edilmez. Zira bu gelişme yeteneğe, çevreye, sosyal şartlara ve eğitime göre farklı yaşlarda ortaya çıkabilir. Rüşd hali görülünceye kadar bu mallar veli veya vasînin idaresinde kalmaya devam eder. Ebû Hanîfe'ye göre yetime ait malların veli yahut vasî idaresinde kalma süresinin son sınırı yirmi beş yaş; bu yaşa gelen kişide rüşd hali görülmesi de malları kendisine teslim edilir. Hanefîler'den İmâmeyn ile diğer mezhep hukukçularına göre ise hangi yaşına gelirse gelsin rüşd görülmedikçe sefih durumundaki kişiye malları verilmez. Malların teslimi sırasında şahit bulundurma Hanefîler'e göre mendup, Şâfiî ve Mâlikîler'e göre vâciptir.

Yetim hakkını korumaya yönelik bir başka hukukî tedbir gasp konusunda gündeme gelir. Hanefî mezhebine göre gasbedilen bir malın menfaati -kullanmak veya sahibinin yararlanmasını engellemek suretiyle- tüketilecek olsa kural olarak tazmin edilmez. Ancak zamanla insanlarda yetim malını koruma duyarılığının azalması ve toplumda meydana gelen diğer

olumsuzluklardan dolayı sonraki Hanefî hukukçuları yetim malını bu genel kuraldan istisna etmiş ve malın menfaatinin tazmin edileceği görüşünü benimsemiştir. Hanefî mezhebi esasına göre hazırlanan *Mecelle*'de menfaatin tazminine ilişkin 596. madde bu görüş doğrultusunda düzenlenmiştir.

Kurumlar. Babasını kaybetmekle kendisi için çalışıp kazanan ve haklarını koruyan bir hâmiden yoksun kalan yetimin kendi ailesi içinde bakılıp büyütülmesi esastır ve ilk dönemlerden itibaren İslâm toplumlarında yaygın olan uygulama da bu şekildedir. Kabile bağlarının güçlü olduğu ilk dönemlerde yetimlerin bakımı yakın akrabalarına (asabe) verildi. Ancak anne babanın her ikisinin de vefat etmesi, anenin ikinci bir evlilik yapması veya aile ortamının elverişsizliği gibi durumlarda yetimlerin bakımını üstlenecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. İslâm toplumlarında uygulamada yetim mallarının korunmasına özel bir önem verilmiş, insanlar yetimlerle kendi çocukları gibi ilgilenmeye teşvik edilmiş, idarî açıdan kadılar eliyle, malî açıdan vakıflar yoluyla çözümler getirilmiştir. Bilhassa Selçuklular'dan itibaren eytahâne ve islahhâneler kurularak yetimlerin bakımı sağlanmaya çalışılmıştır. Eyyübîler ve Memlûkler döneminde yetimler için özel mekteplerin açıldığı, vakıfların tahsis edildiği bilinmektedir. Osmanlılar'da yetimlerin himayesine yönelik uygulamalar daha da geliştirilmiş, avâız vakıfları fakir yetimler için bir tür sosyal güvence olmuş, dârüleytamlarda yetimlerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Yeniçeri birliklerindeki orta sandıkları şehidlerin yetimlerine, esnaf birliklerince kurulan esnaf sandıkları da kendi mensuplarından ölenlerin çocuklarına maddî destek sağlamış, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren eytam sandıkları oluşturulmuştur. 1873'te tesis edilen Dârüşşafaka yetimlerin eğitim ve himayesine yönelik bu anlayışın bir ürünüdür. 1917'de kurulan Himâye-i Etfâl Cemiyeti daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüştürülmüş, 1981 yılına kadar faaliyetlerini dernek statüsünde sürdürmüştü, 1983'te Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu teşkil edilmiştir. 2011 yılında gerçekleştirilen yasal düzenlemeyle bu hizmetlerin yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmesi kararlaştırılmış, küçük çocuklar için açılan bakımevleriyle on üç on sekiz yaş arasındaki gençlere hizmet veren çocuk yetiştirme yurtları il özel idarelerine bağlanmıştır. Son yıllarda yetimlerle ilgili uluslar arası veya bölgesel sempozyumlar düzenlenerek problemlere ortak çözümler bulmaya gayret edilmektedir.

relerine bağlanmıştır. Son yıllarda yetimlerle ilgili uluslar arası veya bölgesel sempozyumlar düzenlenerek problemlere ortak çözümler bulmaya gayret edilmektedir.

Günümüzde savaş, salgın hastalık, deprem vb. sebeplerle anne babaları ölen milyonlarca yetim bulunmaktadır. Yetimlerin en yoğun olduğu bölgeler Afganistan, Sahrâaltı Afrika ve Latin Amerika'dır. Bunun dışında kaçınılma veya aileyi terketmekten dolayı fiilen yetim kalan çocuklar da büyük bir sorun teşkil etmektedir. UNICEF tarafından hazırlanan bir rapora göre Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde çocuk kaçırma olayları yaygındır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Türkî cumhuriyetlerde fakirlik yüzünden aileleri tarafından resmî kurumların bakımına terkedilen yahut aile içi şiddet ve alkol yüzünden evini terkeden çocuk sayısında artış gözlenmekte, bunların arasında engelli çocuklar önemli bir yekün tutmaktadır (*Progress for Children*, s. 27, 33, 34-35). Bir başka raporda Balkanlar, Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde aileleri tarafından terkedilen veya anne baba şefkatinden mahrum kalan çocukların sorunlarına değinilmektedir (*At Home or in a Home?*, s. 2, 5-7, 20, 44-45). Gelişmiş ülkelerde evlilik dışı ilişkilerin ve boşanmaların yaygınlaşması sonucu anne ve babadan birinin gözetimine verilen çocukların sayısında da büyük artış görülmekte, bunlar da yetim gibi alâka ve himayeye muhtaç olarak büyümektedir. Son yıllarda sokak çocukları, çocuk hakları, çocuk istismarı ve çocuk suçları gibi konularda kamuoyunda duyarlılığın artmasına rağmen henüz çözüm için yeterli adımların atıldığı söylenemez.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l- Arab, "acy", "İtm" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, IV, 537; *Müsned*, V, 250; Kurtubî, *el-Câmi'*, II, 14; V, 38, 42, 44; *Tecrid Tercemesi*, VI, 510; VIII, 225; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Beyrut 1412/1992, III, 569, 583; IV, 149, 337, 407, 525; V, 386, 587; VI, 186, 206, 216; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 950; Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, I, 367, 368; IV, 339, 391; Elmalılı, *Hak Dini*, İstanbul 1960, II, 1280-1281; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalû'l-fıkhîyyü'l-âm*, Dimaşk 1965, II, 736, 744, 754-759, 776, 777; Bilmen, *Kamus*², VII, 273, 278, 284, 286, 317; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, V, 417-422; A. B. Rugh, "Orphanages in Egypt: Contradiction or Affirmation in a Family-Oriented Society", *Children in the Muslim Middle East* (ed. E. W. Fernea), Austin 1995, s. 124-141; Abdullah b. Nâsır b. Abdullah es-Sedhân, *Ri'âyetü'l-eytâm fi'l-memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1419/1999; Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler* (yüksek lisans tezi, 2007), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü; Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 14, İstanbul 2006, s. 103-121; Cemal Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", *İnşaat Dergisi*, VII/2 (2007), s. 9-30; Hüseyin Ertuç, "İslamda Yetimlerin Hukuki Statüsü", *EAÜİFD*, sy. 31 (2009), s. 127-150; *Progress for Children - A Report Card on Child Protection* (UNICEF), sy. 8 (September), New York 2009, s. 17, 19, 23, 24, 27, 33, 34-35; *At Home or in a Home? Formal Care and Adoption of Children in Eastern Europe and Central Asia* (UNICEF), (September), Cenevre 2010, s. 2, 5-7, 20, 44-45, ayrıca bk. tür.yer.; İbrahim Kâfi Dönmez, "Yetim", *İA*, XIII, 401-403; Said Aşur, "el-Mü'essesâtü'l-ictimâ'iyye fi'l-ḥadâretü'l-'Arabîyye", *Mevsû'atü'l-ḥadâretü'l-'Arabîyyeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1987, III, 341-345; "Yetim", *Mv.F*, XLV, 254-259.

ABDÜSSELAM ARI

YETİMETÜ'D-DEHR

(تيممة الدهر)

Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin
(ö. 429/1038)
şair ve ediplere dair eseri.

Tam adı *Yetîmetü'd-dehr fî meḥâsini ehli'l-'aş'*dir. Müellif eserini 340-400 (951-1010) yılları arasında vefat eden şair ve edipler için yazmış, eserinin ilgi görmesi üzerine de kendi ölüm tarihi olan 429 (1038) yılına kadar vefat edenleri kapsayan *Tetîmmetü'l-Yetîme* adıyla bir zeyil hazırlamıştır. Bu iki eserin yöntem bakımından tabakat kitaplarından farkı şair ve ediplerin alfabetik değil yaşadıkları bölge, şehir ve beldelere, mensup buldukları saraylara göre tasnif edilmesidir. 384'te (994) Nişâbur'da yazılmaya başlanan eser, mukaddimede belirtildiğine göre öncelikle bir vezire ithaf edilmek amacıyla âcilen kaleme alınmış, daha sonra telifine devam edilerek yazımı tamamlanmıştır. Kitap coğrafi bölgelere göre dört bölüm (kısm) ve her bölüm on altı bölüm (bab) halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Şam, Musul, Mısır, Mağrib ve Endülüs şair ve edipleri kaydedilmiştir. Şam'daki şairlerin diğer bölgelerin şairlerinden daha üstün olduğunun ileri sürüldüğü ve üstün yanlarının anlatıldığı babla başlayan bölümde bilhassa Hamdânî şairleriyle Seyfûddeve ve onun saray şairlerinden zengin seçmeler kaydedilmiştir. Mütenebbî'nin şiirlerinden seçmelerle ahhârına geniş yer ayrılmış, onun şiirlerinde kullandığı edebî sanatlar, bazı şiirlerinin eleştirisi, Mütenebbî'nin intihalleriyle kendisinden yapılan intihaller üzerinde durulmuş, ayrıca Serî er-Reffâ'nın serikatına dair zen-

gin örnekler zikredilmiş, bu bölümde toplam 213 şaire yer verilmiştir. F. Dieterici, Mütenebbî ile ilgili kısmı *Mutanabbi und Seifuddavla* adlı eserinde (Leiden 1847) ıktibas etmiştir.

İkinci bölümde Irak ve civarı edip ve şairleri söz konusu edilmiş, Büveyhî Devleti edip ve şairlerinden seçme şiir ve inşâ örnekleriyle ahhâr ve anekdotlar kaydedilmiştir. Özellikle Vezir Sâbûr b. Erdeşir hakkında yazılan kasideler geniş yer tutmuştur. Bu kısımda toplam kırk şair ve edip zikredilmiştir. Üçüncü bölüm Cebel, Fars, Cürçân, Taberistan, İsfahan, Ahvaz şair ve ediplerine ayrılmış. Deylemler'in (Büveyhîler) melik, vezir, kadı, kâtip ve şairlerinin edebî ürünlerinden yapılan seçmeler ve ahhâr nakledilmiştir. Burada Emîr Kâbûs b. Veşmgîr yanında vezirler Ebû'l-Fazl İbnü'l-Amîd ve oğlu Ebû'l-Feth İbnü'l-Amîd, Ahmed b. İbrâhim ed-Dabbî isimli vezirler, özellikle de Vezir Sâhib b. Abbâd hakkında yazılan methiye ve mersiyeleere geniş yer verilmiş, bu bölümde toplam altmış dört şair ve edip ele alınmıştır. Dördüncü bölüm Horasan, Mâverâunnehir, Buhara, Nişâbur şair ve ediplerine dairdir. Burada özellikle Bedfüzzaman el-Hemedânî'nin edebî risâlelerinden, şair Ebû'l-Feth el-Büstî ile Vezir Ebû'l-Fazl el-Mîkâlî'den seçmeler kaydedilmiş, toplam 125 şair ve edibe değinilmiştir. Aynı yöntemle yazılan *Tetîmmetü'l-Yetîme* üç bölümden meydana gelir. Birinci bölümde Şam ve el-Cezîre'nin zeyli olarak kırk sekiz şair ve edip, ikinci bölümde Irak'ın zeyli olarak otuz bir şair ve edip, üçüncü bölümde Rey, Hemedan, İsfahan ve diğer Cebel beldelerinin zeyli olarak 128 şair ve edipten bahsedilmiştir.

Gerek *Yetîmetü'd-dehr* gerekse zeyli biyografi amacıyla kaleme alınmadığından şair ve ediplerin hayatına dair yeterli bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla eser zengin nazım ve nesir seçmeleriyle ahhâr ve anekdotlardan meydana gelen bir antoloji niteliği taşımaktadır. İbn Kalâküs eserle ilgili şu dizeleri yazmıştır: "*Yetîme*'nin eşsizdir şiir beyitleri / Onlar bâkir efkâr-ı kadîme // Şairleri öldüler, onlarsa yaşamakta / Onun için denildi ona *Yetîme*". Yüksek bir edebî zevki gösteren bu seçmelere yer yer edebî tahlil ve tenkitler yöneltilmesi, şairler arasında şiir sanatı ve tekniği açısından mukayeseler yapılması, şiirlerde yer alan tasvir ve anlam güzelliğiyle kusurların belirtilmesi, şiirdeki orijinal ve taklit fikirlerin eleştirisi, özellikle serikat türleri ve sanat açısından serikatın değerlendirilmesi, sık sık istitratlara yer

verilmesi, bir bölgenin yerli şairleriyle oraya başka yerlerden gelen şair ve ediplerin titizlikle ayırt edilmesi gibi özellikler eserin değerini daha da arttırmaktadır.

Seâlibî'nin kendi zamanında bazı bölgelerdeki meşhur şair ve edipleri eserine almaması eleştirilmiştir. Kurtuba'da (Cordoba) Endülüs Emevî Devleti, özellikle III. Abdurrahman ile oğlu II. Hakem, ayrıca İbn Ebû Âmir el-Mansûr zamanları ve Mısır'da İhşîdiler buna örnek teşkil eder. Yine müellifin iki konudaki taassubu da kusur gibi görülmüştür. Bunlardan ilki, Şam şairlerini diğer bölgelerin ve özellikle İran'a komşu olmaları sebebiyle dillerinin bozulduğuna hükmettiği Irak şairlerinden üstün tutmasıdır; halbuki Suriye de Bizans'a komşudur. İkincisi önsözde en güzel şiirleri seçmeyi ilke edindiğini söylemesine rağmen melik, halife, emir ve vezirlerin kötü şiirlerine yer vermesini, "Bazı şiirler bizâtihi güzel sayılmasa da söyleyenlerine nisbetle güzellik kesbeder" şeklinde açıklamış olmasıdır (*Yetîmetü'd-dehr*, neşredenin girişi, I, 7). *Yetîmetü'd-dehr* ilk basısından sonra (Dimaşk 1304; Osman Reşer indeksini hazırlamıştır, İstanbul 1914) Ali Muhammed Abdüllatîf (Kahire 1934), Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (I-IV, Kahire 1366, 1375-1377/1956-1958) ve Müfid Muhammed Kumeyha (I-V, Beyrut 1403/1983 [V. cildi *Tetîmmetü'l-Yetîme*]) tarafından neşredilmiş, Abbas İkbâl *Tetîmmetü'l-Yetîme*'yi ayrıca yayımlamıştır (I-II, Tahran 1353/1934).

Seâlibî'den sonra onun yöntemiyle epeyce eser ortaya konulmuştur. Bunların çoğunda gerek ifadeler gerekse secili isimler bakımından Seâlibî yönteminin etkisi açıkça görülmektedir. Öte yandan Seâlibî işaret etmese de kendisinden çok önce Hârûn b. Ali İbnü'l-Müneccim (ö. 288/901) *el-Bârî' fî aḥbâri's-şu'arâ'il-müvellâdin* adlı eserini aynı yöntemle kaleme almıştır. İbnü'n-Nedîm'in kaydettiğine göre İbnü'l-Müneccim, daha hacimli bir eserden ihtisar ederek oluşturduğu bu kitabında Beşşâr b. Bürd ile başlayıp Muhammed b. Abdülmelik b. Sâlih ile sona eren 161 müvellid şairi bölgelerine göre ele almıştır (*el-Fihrist*, s. 631). *el-Bârî'* gören İbn Hallikân Seâlibî, Bâharzî, Hazîrî ve İmâdüddin el-İsfahânî'nin aynı yöntemle yazılan eserlerinin onun fer'leri ve zeyilleri konumunda bulunduğunu ifade etmektedir (*Vefeyât*, II, 194). Ebû'l-Ferec el-İsfahânî *el-Eḡânî*'de *el-Bârî'*den zengin nakillere yer vermiştir. *el-Bârî'* görüp görmediğine dair bir işarette bulunmayan Kâtib Çelebi de *Yetîme*'nin *el-Bârî'*in zey-